

Inventarisatie en monitoring van de Europese hamster (*Cricetus cricetus*) in Vlaams-Brabant in 2007

RAPPORT

Natuur.studie

nummer 3

2008

Goedele Verbeylen
& Maarten Hens

De natuur heeft je nodig. En vice versa.

natuurpunt

Inventarisatie en monitoring van de Europese hamster (*Cricetus cricetus*) in Vlaams-Brabant in 2007

© 2008
Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep)
Coxiestraat 11
2800 Mechelen
info@zoogdierenwerkgroep.be
www.zoogdierenwerkgroep.be

Tekst: Goedele Verbeylen en Maarten Hens

Foto's: Griet Nijs, Goedele Verbeylen en Vilda/Rollin Verlinde

Vormgeving: Goedele Verbeylen

Eindverslag bijzonder natuurbeschermingsproject 2007-2008 Provincie Vlaams-Brabant. Met de steun van en in samenwerking met de Provincie Vlaams-Brabant, partner voor natuur.

In samenwerking met:
Natuurstudiegroep Dijleland en vrijwilligers uit de regio Velve-Mene-Gete

Wijze van citeren:

Verbeylen G. & Hens M. (2008). Inventarisatie en monitoring van de Europese hamster (*Cricetus cricetus*) in Vlaams-Brabant. Rapport Natuur.studie 2008/3, Natuurpunt Studie (Zoogdierenwerkgroep) i.s.m. Natuurpunt Natuurstudiegroep Dijleland, Mechelen, België.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt Studie vzw en de Provincie Vlaams-Brabant.

Inhoudstafel

1. Inleiding	5
2. Doelstellingen	7
3. Methodiek	11
4. Resultaten	13
4.1. Inventarisaties in Vlaams-Brabant	14
4.2. Monitoring in Bertem	18
5. Sensibilisatie en communicatie	21
5.1. Medewerkers zoeken	22
5.2. Poster	22
5.3. Folder	23
5.4. Pers	23
5.5. Excursie	23
6. Besluit	25
7. Dankwoord	27
8. Literatuur	29
9. Bijlagen	31
9.1. Bijlage 1: details onderzochte oppervlaktes per hok en per teelt en aantal burchten per hok	32
9.2. Bijlage 2: hamsterposter	35
9.3. Bijlage 3: hamsterfolder	36

1. Inleiding

De hamster is opgenomen in bijlage II van de Conventie van Bern als streng beschermde diersoort en opgenomen in bijlage IVa van de Habitatrichtlijn als een soort van communautair belang. Vlaanderen is dus verplicht om deze soort en haar biotoop te beschermen. Concrete stappen die hiertoe genomen werden in het verleden, zijn:

- de hamsterinventarisaties in de jaren 1998-2002 (De Wielewaal/Natuurpunt i.o.v. Provincie Vlaams-Brabant/BRAKONA, Provincie Limburg/LIKONA en AMINAL), die uitwezen dat er vier kerngebieden zijn in Vlaanderen: Bertem en Hoegaarden in Vlaams-Brabant, Heers/Tongeren en Bilzen/Riemst in Limburg;
- het opstellen van het soortbeschermingsplan hamster in 2001 (Natuurpunt i.o.v. AMINAL);
- het aankopen van 18,45 are graanoogst in Bertem en Heers/Tongeren in 2005, zodat dit graan kon blijven staan tot begin november, wat hamsters dekking, voedsel en dus mogelijk succesvolle voortplanting biedt in de periode augustus-oktober (ANB);
- het sluiten van 5-jarige beheerovereenkomsten hamsterbescherming in Bertem (6 ha in 2006) (VLM);
- het sluiten van 6-jarige overeenkomsten voor hamstervriendelijk beheer in Bertem en Heers/Tongeren (32 ha in 2006) (ANB)
- het versterken van de bestaande populaties in Bertem en Heers/Tongeren in 2007 en 2008 met telkens 60 hamsters (15 mannetjes en 15 wijfjes in Bertem en hetzelfde in Heers/Tongeren, 1/5 gezenderd) uit het Nederlandse kweekprogramma. Hiertoe werden in 2003-2004 twee hamsters van de Bertemse populatie weggevangen en in 2006 werd aan het kweekprogramma nog een mannetje uit Widooie toegevoegd.

Na de grootschalige hamsterinventarisaties werden dus al beperkte beschermingsmaatregelen genomen. Daarnaast worden jaarlijks twee UTM1-hokken in het kerngebied van Bertem door de Natuurstudiegroep Dijleland geïnventariseerd. LIKONA onderzocht in 2003-2006 jaarlijks vier UTM1-hokken in Widooie (kern Heers/Tongeren) en verlegde in 2007 haar zoekgebied naar de akkers ten zuiden van Opheers (met 17 burchten als resultaat!). ANB volgt de uitgezette dieren in de kerngebieden en het aantal burchten in de percelen met hamstervriendelijk beheer op. Buiten deze zeer beperkte inventarisaties werden er sinds 2002 echter geen gestandaardiseerde/systematische hamsterinventarisaties meer uitgevoerd in Vlaanderen. Hierdoor is er geen informatie beschikbaar over de toestand van de huidige Vlaamse hamsterpopulatie. In de kerngebieden Bertem en Heers/Tongeren schommelt het aantal gevonden burchten jaarlijks rond een tiental burchten in de respectievelijk twee en vier geïnventariseerde hokken (Hens *et al.* 2006). Of de hamsters buiten deze hokken nog aanwezig zijn, toegenomen of afgenomen zijn, was voor 2007 niet geweten. Idem dito voor de volledige kerngebieden in Hoegaarden en Bilzen/Riemst.

Wat het nemen van beschermingsmaatregelen betreft, wordt de laatste jaren dus alles ingezet op de kerngebieden Bertem en Heers/Tongeren (de beste gebieden op basis van de inventarisaties in 1998-2002). Wat het inventariseren betreft, wordt zelfs maar een heel beperkt deel van deze kerngebieden jaarlijks onderzocht. Het is echter belangrijk om ook daarbuiten te weten waar er nog hamsters voorkomen. Deze basisinfo is nodig om de beschermingszones te kunnen uitbreiden. Daarnaast zijn eventueel aanwezige relictten van zeer groot belang voor de overleving van de soort, ondermeer omdat ze genetisch materiaal kunnen bezitten dat in de kernpopulaties mogelijk niet meer aanwezig is. Verzamelen van haarmonsters kan daarom een belangrijke volgende stap zijn na het bepalen van de huidige verspreiding.

Om te weten hoe het staat met de Vlaamse hamsterpopulatie, om te kunnen evalueren of de genomen beschermingsmaatregelen effectief zijn en om na te gaan waar best bijkomende beschermingsmaatregelen getroffen worden, is het dus noodzakelijk dat in eerste instantie het huidige verspreidingsgebied opnieuw in kaart gebracht wordt en dat er in tweede instantie een monitoring wordt opgestart. Met dit project willen we hiertoe een eerste stap zetten.

2. Doelstellingen

De inventarisaties uit de periode 1998-2002 werden al vijf tot negen jaar geleden uitgevoerd. Dit is – gezien de snelle neerwaartse evoluties in twee van de vier kernen sindsdien – lang in hamster-termen. Daarom leek ons in eerste instantie een nieuwe inventarisatie van het door Mercelis & Valck (2002) afgebakende werkgebied in Vlaams-Brabant gewenst. Uit vorige hamsterprojecten blijkt dat het onderzoeken van minstens 5 % van een UTM1-hok een goed beeld geeft van aan/afwezigheid van hamsters binnen dat hok. Monitoring, waarbij minstens 20 % van een hok onderzocht wordt, is voor een volgende fase, eens een duidelijker beeld verkregen is van de huidige verspreiding (Mercelis & Valck 2002).

Binnen het werkgebied (= UTM1-hokken met theoretisch minstens 50 % geschikt gebied) kunnen hokken onderzocht worden met een verschillende prioriteit (kaart 1):

- prioriteit 1: hokken met waarnemingen uit periode 1998-2002 opnieuw inventariseren om na te gaan of er nog hamsters voorkomen;
- prioriteit 2: hokken die onvoldoende (< 5 %) of nooit onderzocht werden en die gelegen zijn naast hokken van prioriteit 1, inventariseren om na te gaan of hier hamsters voorkomen;
- prioriteit 3: hokken die onvoldoende (< 5 %) of nooit onderzocht werden en die niet gelegen zijn naast hokken van prioriteit 1, inventariseren om na te gaan of hier hamsters voorkomen;
- prioriteit 4: hokken minstens 1 jaar voldoende onderzocht maar zonder waarnemingen in het verleden opnieuw inventariseren om na te gaan of er toch hamsters voorkomen (hier kan nog een hogere prioriteit gegeven worden aan hokken die een kleiner aantal jaren onderzocht werden).

De doelstelling van dit project was om alle Vlaams-Brabantse hokken met prioriteit 1 opnieuw te onderzoeken voor minstens 5 % (= 39 hokken, dus 195 ha, zie tabel 1). Hokken met een lagere prioriteit kunnen eventueel onderwerp uitmaken van vervolgstudies in de komende jaren.

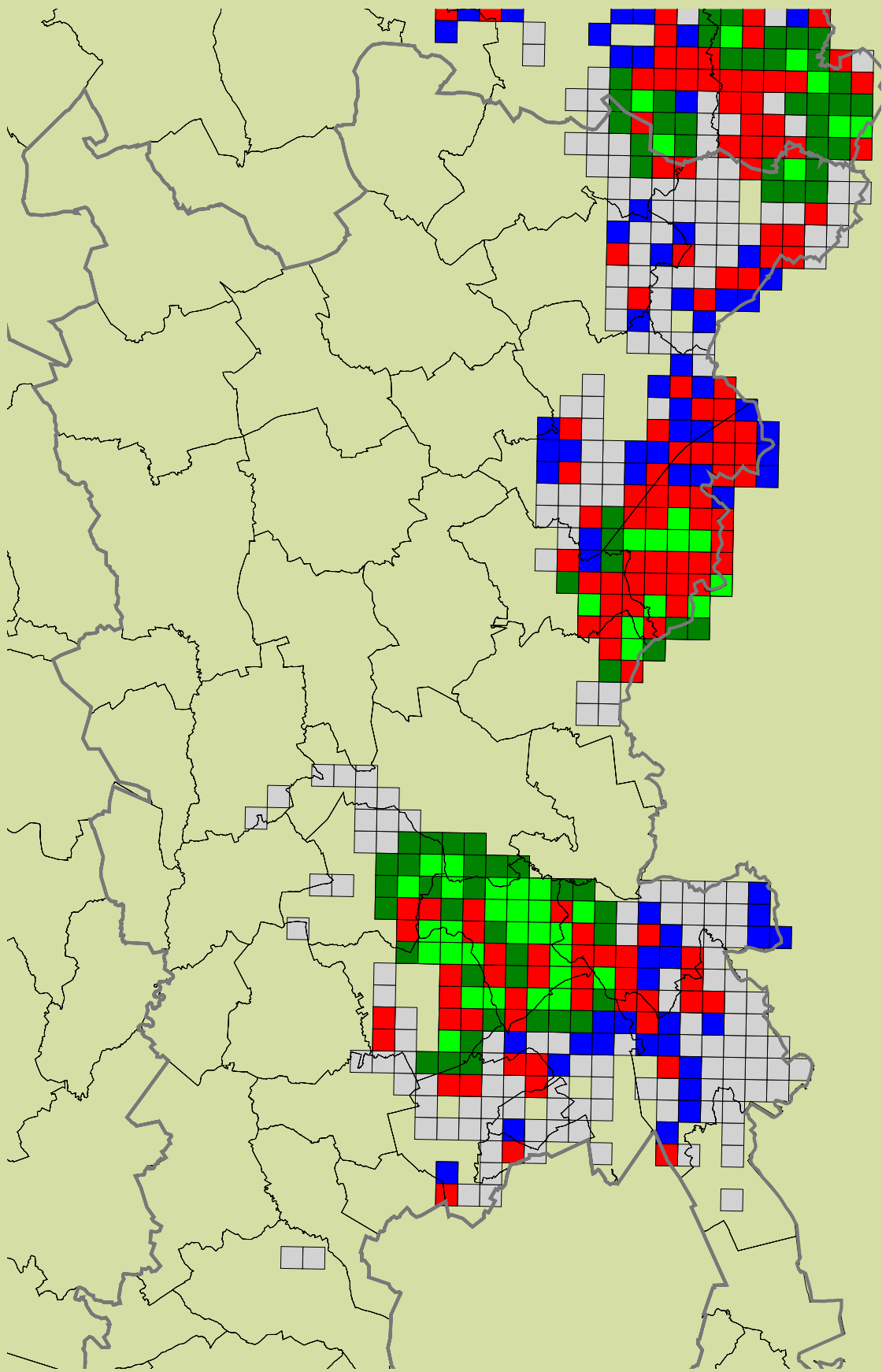
Ook de gegevens van de Natuurstudiegroep Dijleland, die jaarlijks de UTM1-hokken FS1334 en FS1434 (gelegen in het kerngebied van Bertem) monitort, werden geïncorporeerd. En om het plaatje volledig te maken, geven we ook de burchten weer die gevonden werden door ANB.

Tabel 1. Aantal UTM1-hokken en te onderzoeken oppervlakte in Vlaams-Brabant.

	# hokken	5 % (ha)
werkgebied	428	2140
prioriteit 1	39	195
prioriteit 2	49	245
prioriteit 3	235	1175
prioriteit 4	105	525

Op 3 juli 2007 werd een stuurgroep samengeroepen, waar de inhoud van het project voorgesteld werd en besproken werd waar aandacht aan besteed moest worden bij de uitvoering ervan. Genodigd waren vertegenwoordigers van Natuurpunt Studie, Provincie Vlaams-Brabant/BRACKONA, Natuurpunt Zoogdierenwerkgroep Vlaanderen, Natuurstudiegroep Dijleland, Natuurpunt-vrijwilligers uit de regio Velpe-Mene-Gete, Natuurpunt Beheer, Regionaal Landschap Dijleland, VLM Vlaams-Brabant en ANB Cel Soortenbeleid. Hier werd afgesproken dat, indien er voldoende ruimte zou zijn binnen het voorziene budget, de bijkomende inventarisaties zich grotendeels moesten toespitsen op regio's die in het verleden weinig onderzocht werden, zoals Outgaarden en Landen.

Daarnaast moest aandacht besteed worden aan sensibilisatie (via de opmaak van een folder) en communicatie van de resultaten naar overheden (VLM, ANB) en naar het grote publiek (via bv. rapporten, artikels, voordrachten of posters).

Kaart 1. Onderzoeksprioriteit van de Vlaams-Brabantse UTM1-hokken. Lichtgroen = prioriteit 1, donkergroen = prioriteit 2, blauw = prioriteit 3 (onvoldoende onderzocht), grijs = prioriteit 3 (nooit onderzocht), rood = prioriteit 4.

3. Methodiek

De inventarisatie op het terrein gebeurde volgens de beproefde methode van het zoeken van hamsterburchten op naakte akkers, na de oogst en voor de grondbewerking (zie voorgaande hamsterrapporten en hamsterinventarisatiehandleidingen voor meer uitleg). De aangewezen periode hiervoor is midden juli tot begin september. Na half september worden de inventarisatiemogelijkheden beperkt.

Voor het veldwerk werd beroep gedaan op vrijwilligers van de plaatselijke Natuurpunt-werkgroepen en -afdelingen en jobstudenten (dit laatste omdat de meeste vrijwilligers al overbevraagd zijn door de vele lopende projecten en de inventarisaties ook tijdens de werkuren moeten plaatsvinden om alles gedaan te krijgen binnen het beperkte tijdsraam).

Er werd bij uitschrijven van dit project uitgegaan van een inventarisatiesnelheid van 1 km/u, waarbij de veldwerkers 5 m uit elkaar lopen en 5 u/dag inventariseren. In de praktijk verliepen de inventarisaties sneller en werden meer uren per dag gepresteerd, waardoor er een aanzienlijk grotere oppervlakte geïnventariseerd kon worden.

De gegevens werden achteraf ingevoerd en verwerkt in een ArcGIS-gerelateerd Access-databank.

© Goedele Verbeylen

Pas geoogste akkers aflopen op zoek naar hamsterburchten...

4. Resultaten

4.1. Inventarisaties in Vlaams-Brabant

De inventarisaties gingen half juli 2007 van start en duurden tot eind augustus 2007. Hiervoor konden we rekenen op de hulp van 24 vrijwilligers en vier jobstudenten. Daarnaast coördineerde de Natuurstudiegroep Dijleland nog een heleboel extra vrijwilligers voor de grondige inventarisatie van twee UTM-hokken in het kerngebied in Bertem.

In het project was voorzien dat er 195 ha zouden geïnventariseerd worden. We kregen uiteindelijk zelfs 615 ha onderzocht: 290 in Bertem (135 vooropgesteld), 258 in Hoegaarden (55 vooropgesteld) en 67 in Landen (5 vooropgesteld). Hierbij kregen de in het verleden weinig onderzochte regio's (Hoegaarden-Outgaarden en Landen) dus extra aandacht. In Bertem werd 73 van de 290 ha onderzocht door de Natuurstudiegroep Dijleland (waarvan 64 ha gelegen binnen haar monitoringhokken FS1334 en FS1434 en de rest in de onmiddellijke omgeving, zie kaart 3). Kaart 2 geeft de ligging van de onderzochte percelen weer en per UTM1-hok het percentage dat onderzocht werd. In bijlage 1 vind je alle details over onderzochte oppervlakte per UTM1-hok en per teelt. Zoals vooropgesteld, werden alle 39 hokken waar in 1998-2002 hamsterburchten gevonden werden, voor minstens 5 % onderzocht. Uitzondering hierop vormen hok FS0837 en FS1539, waar onvoldoende graan aanwezig was. In plaats daarvan onderzochten we hok FS0937 en FS1438, die dichtst gelegen zijn tegen de locaties waar in het verleden burchten gevonden werden.

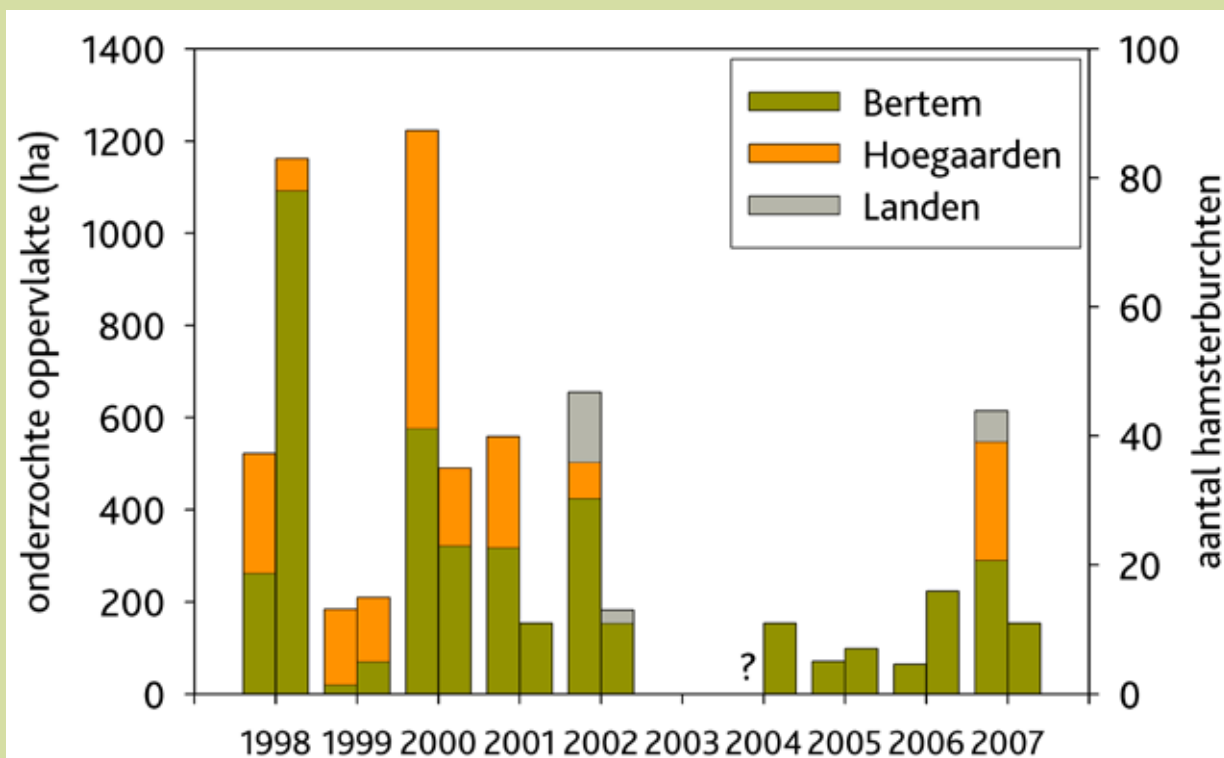
Om na te gaan of we per UTM1-hok een voldoende grote oppervlakte onderzocht hebben om een goed beeld te krijgen van de aan/afwezigheid van de soort, vergeleken we met het monitoringgebied in Bertem. Hier moest in 2007 gemiddeld minstens 6,4 ha (63,9 ha/10 burchten) onderzocht worden om één hamsterburcht te vinden. Voor 35 van de 39 hokken plus 11 bijkomende hokken in Hoegaarden-Outgaarden en Landen onderzochten we meer dan 6,4 ha (voor 19 hokken zelfs meer dan 10 ha en voor 5 daarvan meer dan 20 ha). We kunnen dus zeggen dat onze zoekintensiteit voldoende was om een vrij goed beeld van de toestand te geven.

Wat leverde deze zoektocht nu op? Heel weinig... In Hoegaarden en Landen werd geen enkele burcht gevonden. De laatste burchtwaarnemingen in deze regio's dateren dus van 2003 (1 burcht) voor Hoegaarden en 2002 (2 burchten) voor Landen. In Bertem vond de Natuurstudiegroep Dijleland 10 burchten binnen haar twee monitoringhokken (kaart 3). Natuurpunt Studie vond daarbuiten nog een zekere burcht net ten noorden van het monitoringgebied en nog een heel waarschijnlijke burcht een stuk zuidelijker in Neerijse. Van deze 12 burchten lagen er acht in tarwe en vier in gerst. Daarnaast vond ANB binnen de monitoringhokken en in de directe omgeving ervan nog eens 25 hamsterburchten. Mogelijk zijn hier enkele dubbeltellingen bij, waardoor het totaal aantal gevonden burchten in Vlaams-Brabant voor 2007 ergens tussen 30 en 36 zal liggen.

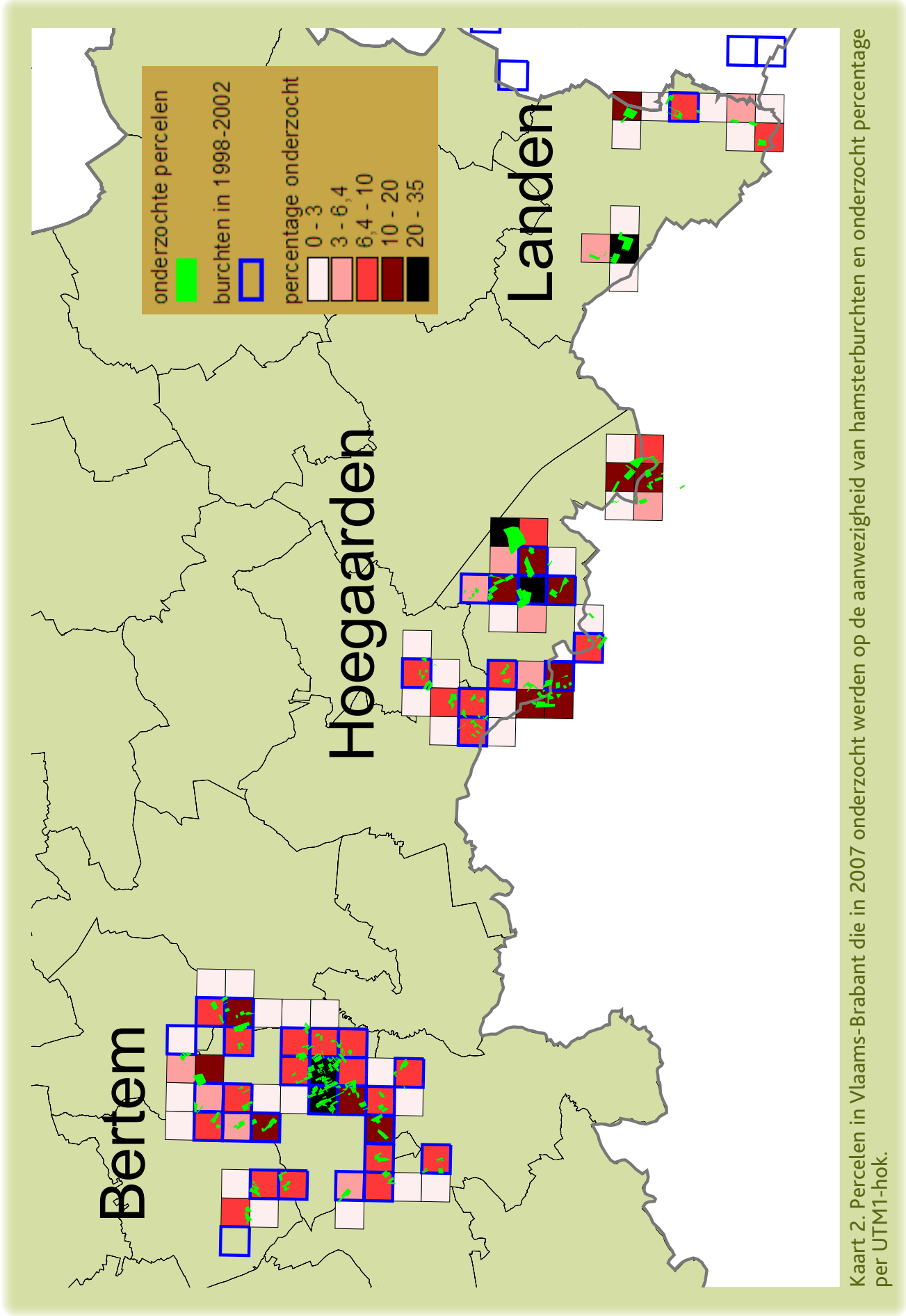
In tabel 2 en grafiek 1 geven we een overzicht van de onderzochte oppervlakte en gevonden hamsterburchten voor de drie Vlaams-Brabantse regio's. In 2003 werd er niet geïnventariseerd. Voor 2004-2006 hebben we geen burchtdichtheden berekend omdat dit een vertekend beeld zou geven, want in deze periode werd enkel het kerngebied van Bertem onderzocht. De burchtdichtheden nemen duidelijk af over de ganse inventarisatieperiode, en dit voor de drie regio's (waarbij Landen echter onvoldoende onderzocht werd). Hierbij gaat het om een sterke inkrimping van het verspreidingsgebied, dat nu lijkt teruggedrongen te zijn tot het kerngebied in Bertem.

Tabel 2. Onderzochte oppervlakte (ha), aantal gevonden hamsterburchten en burchtdichtheid (aantal burchten/ha) per jaar en per regio (1998-2002: gegevens Natuurpunt Studie, 2007: gegevens Natuurpunt Studie + Natuurstudiegroep Dijleland).

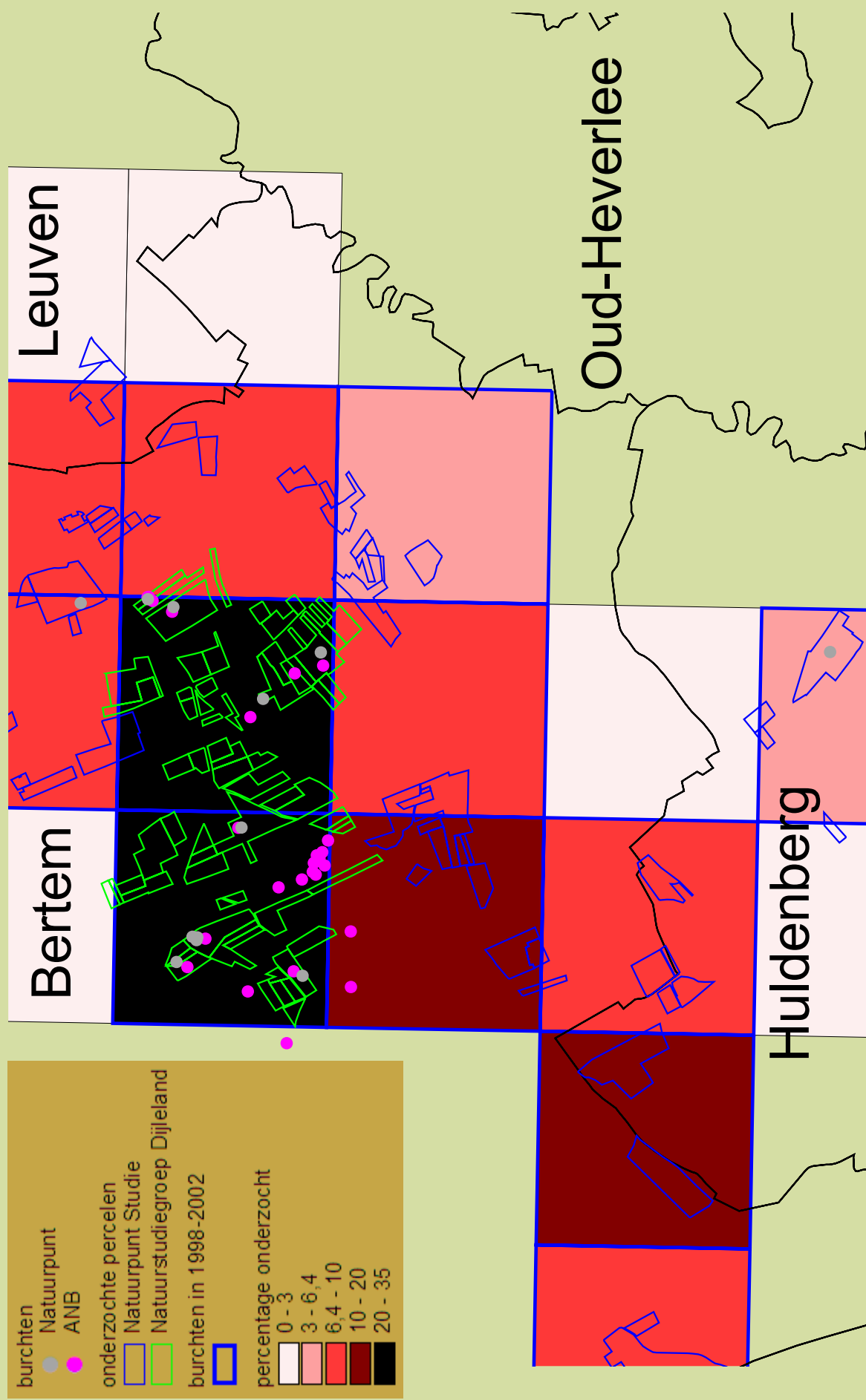
regio	Bertem			Hoegaarden			Landen		
jaar	opp.	# burchten	burcht-dichtheid	opp.	# burchten	burcht-dichtheid	opp.	# burchten	burcht-dichtheid
1998	262	78	0,30	260	5	0,02	-	-	-
1999	20	5	0,25	164	10	0,06	-	-	-
2000	576	23	0,04	647	12	0,02	-	-	-
2001	317	11	0,03	242	0	0	-	-	-
2002	424	11	0,03	79	0	0	152	2	0,01
2007	290	11(+1?)	0,04	258	0	0	67	0	0

Grafiek 1. Onderzochte oppervlakte en aantal gevonden hamsterburchten per jaar en per regio (1998-2002: gegevens Natuurpunt Studie, 2004-2006: gegevens Natuurstudiegroep Dijleland, 2007: gegevens Natuurpunt Studie + Natuurstudiegroep Dijleland).

Kaart 2. Percelen in Vlaams-Brabant die in 2007 onderzocht werden op de aanwezigheid van hamsterburchten en onderzocht percentage per UTM1-hok.

Kaart 3. Ligging van de door de verschillende organisaties gevonden hamsterburchten in Vlaams-Brabant in 2007. Het meest zuidelijke punt in Neerijse betreft geen zekere maar een heel waarschijnlijke burcht.

4.2. Monitoring in Bertem

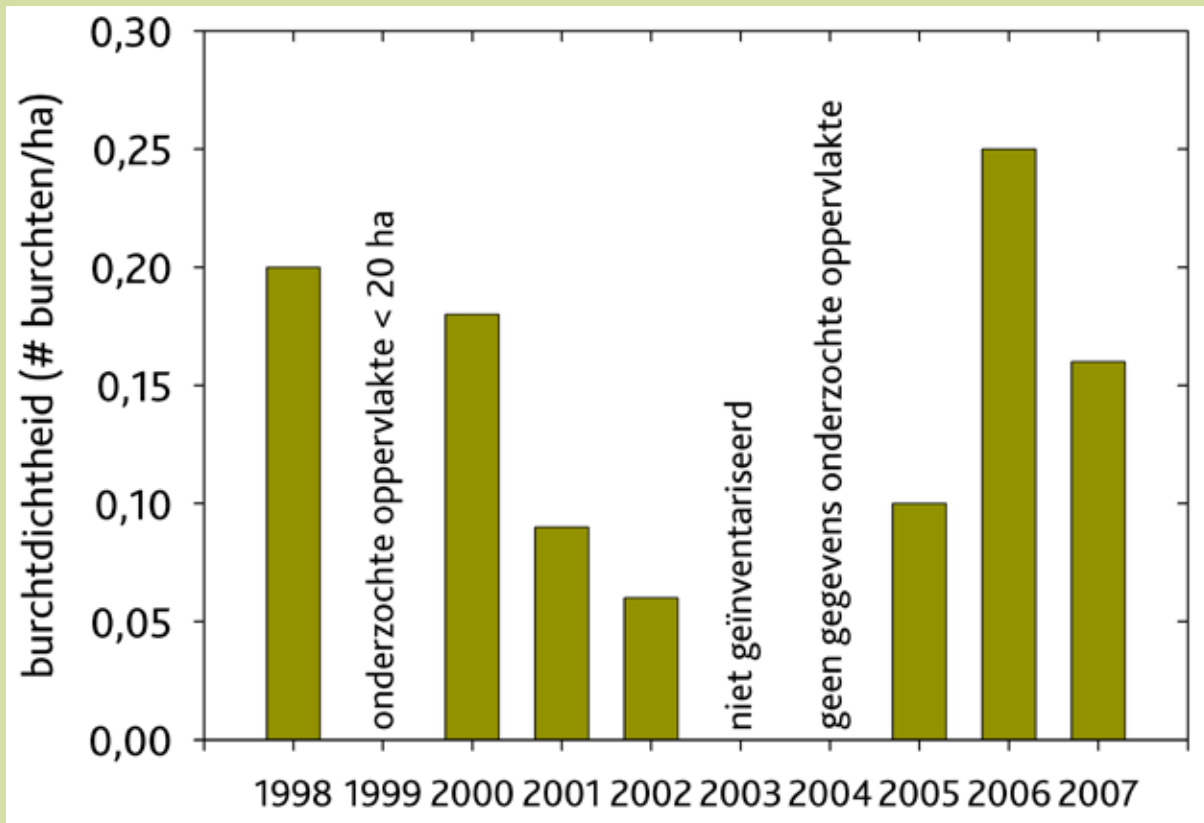
Sinds 2004 monitort de Natuurstudiegroep Dijleland de burchtdichtheden in twee UTM1-hokken (FS1334 en FS1434) in wat, op basis van de gegevens uit 1998-2002, het kerngebied van de Bertemse hamsterpopulatie bleek te zijn. Dit leverde jaarlijks tussen 7 en 16 burchten op (tabel 3).

In 2007 was de situatie in het monitoringgebied echter gewijzigd: er waren in 2006 beheerovereenkomsten en overeenkomsten voor hamstervriendelijk beheer afgesloten door VLM en ANB, en in mei-juni 2007 zette ANB op enkele percelen met hamstervriendelijk beheer 30 hamsters uit (kaart 4). Om de gegevens vergelijkbaar te houden, werd de zoektocht in 2007 op dezelfde manier uitgevoerd als in voorgaande jaren, via het onderzoeken van een grote oppervlakte pas geoogste percelen. De percelen met hamstervriendelijk beheer, waar het graan langer blijft staan of waar luzerne groeit, werden niet opgenomen in de zoektocht.

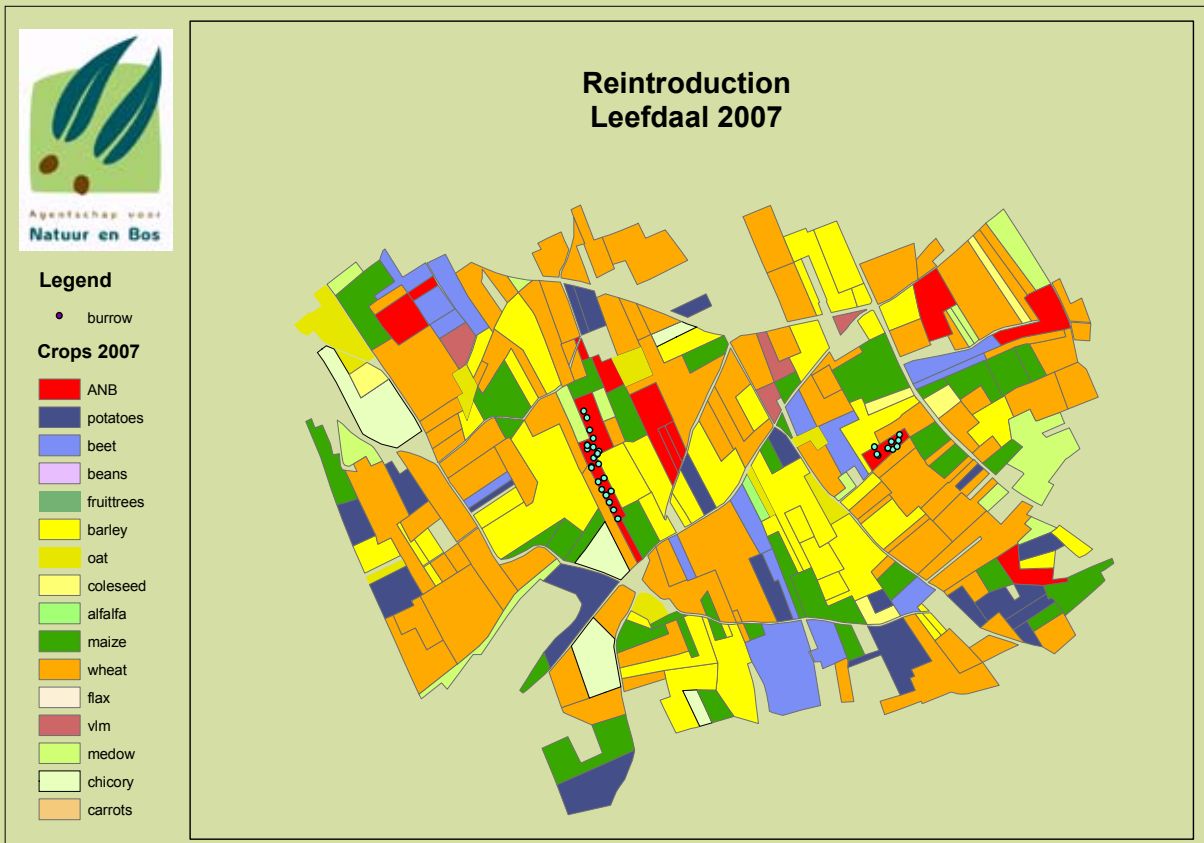
Ondanks de getroffen beschermingsmaatregelen bleef het aantal hamsterburchten (10) en de burchtdichtheid in het onderzochte gebied ook in 2007 zeer laag in vergelijking met buitenlandse hamstergebieden (tabel 3 en grafiek 2). Binnen de onderzochte percelen vond ANB nog eens 10 burchten, waarbij niet uit te sluiten is dat er maximaal 6 hiervan ook door de Natuurstudiegroep Dijleland gevonden werden (dubbeltellingen dus die niet mogen meegenomen worden in de berekening van het totaal aantal burchten). Buiten de onderzochte percelen vond ANB nog 16 burchten, waarvan 11 in de onmiddellijke omgeving van de uitzetlocaties.

Tabel 3. Onderzochte oppervlakte (ha), aantal gevonden hamsterburchten en burchtdichtheid (aantal burchten/ha) per jaar voor het monitoringgebied in Bertem (1998-2002: gegevens Natuurpunt Studie, 2004-2007: gegevens Natuurstudiegroep Dijleland).

jaar	opp.	# burchten	burchtdichtheid
1998	98	20	0,20
1999	8	5	0,63
2000	66	12	0,18
2001	91	8	0,09
2002	77	5	0,06
2003	0	-	-
2004	?	11	?
2005	71	7	0,10
2006	65	16	0,25
2007	64	10	0,16

Grafiek 2. Burchtdichtheid per jaar in het monitoringgebied in Bertem (1998-2002: gegevens Natuurpunt Studie, 2004-2007: gegevens Natuurstudiegroep Dijleland).

Kaart 4. Uitzetlocaties van de 30 hamsters in het monitoringgebied in Bertem (bron: ANB).

5. Sensibilisatie en communicatie

5.1. Medewerkers zoeken

Het project werd bekend gemaakt en er werd om medewerking gevraagd (vrijwilligers en jobstudenten) via verschillende fora: de Zoog.flits, de natuurstudiemaillijsten Dijlevallei en Velve-Mene-Gete en een mailgroep met geïnteresseerden. Dit leverde heel wat medewerkers op.

 Zoog.flits

20/07/2007
Jaargang 4 nummer 3

- [Hamsterburchten zoeken in Vlaams-Brabant](#)
- [Tel mee!](#)

Hamsterburchten zoeken in Vlaams-Brabant

Natuurpunt Studie gaat in opdracht van de Provincie Vlaams-Brabant in 2007 een bijzonder natuurbeschermingsproject uitvoeren: een nieuwe inventarisatie van de UTM-hokken in Vlaams-Brabant waar tijdens de vorige inventarisatieperiode (1998-2002) waarnemingen van hamster waren. Het gaat hier om de regio's **Bertem**, **Hoegaarden-Outgaarden** en **Landen**. De inventarisaties gebeuren door het zoeken van hamsterburchten op naakte akkers, na de oogst en voor de grondbewerking. Hiervoor zijn we op zoek naar vrijwilligers die een aantal dagen mee op tocht willen gaan (tegen een dagvergoeding van 25 euro).

Zondag 22 juli beginnen we met onze zoektocht. De planning voor de eerste week ziet er als volgt uit:

- zondag 22 en maandag 23 juli: regio Hoegaarden en Landen (afspraak om 9 u aan de kerk van Hoegaarden)
- dinsdag 24: regio Bertem (afspraak om 9 u aan het begin van de Beulbosweg, zijstraat van de Vossemberg in Vossem)
- woensdag 25 en donderdag 26 juli: regio Bertem (afspraak om 9 u, plaats nog te bepalen)

5.2. Poster

We maakten samen met de Natuurstudiegroep Dijleland een mooie poster met de voorlopige resultaten van de inventarisatie en monitoring (bijlage 2), en presenteerden deze (telkens in een geüpdate versie) op verschillende studiedagen:

- 15th Meeting International Hamster Workgroup, Kerkrade, Nederland (12/10/07)
- Symposium 'Zoogdierbescherming werkt!', 's Hertogenbosch, Nederland (17/11/07)
- 9e BRAKONA Contactdag, Leuven (2/2/08)

5.3. Folder

We maakten een attractieve informatiefolder over de soort en haar situatie (bijlage 3). Deze folder zal in de toekomst uitgedeeld kunnen worden door onder andere de inventariseerders, regionale landschappen en op vraag opgestuurd worden naar geïnteresseerden. De pdf zal ook op de website van de Zoogdierenwerkgroep geplaatst worden samen met bijkomende informatie over de hamster en hoe het er mee gesteld is in Vlaanderen (Vlaams-Brabant en Limburg).

5.4. Pers

Tijdens een van onze zoektochten in Outgaarden kregen we Radio 2 Vlaams-Brabant op bezoek en gaven we een interview over het hamsterspeuren, dat een paar dagen later de ether ingezonden werd.

5.5. Excursie

Op vraag van de medewerkers aan de Vlaams-Brabantse hamsterburchtenzoektocht organiseren we op 7/9/08 een hamsterexcursie naar de Nederlandse hamsterreservaten, waar de Nederlandse hamsterexpert Maurice La Haye ons uitleg zal geven over het gevoerde beheer en de gebruikte onderzoeksmethodes (burchten zoeken, hamsters vangen en zenderen, ...). Ook zal een bezoekje gebracht worden aan het kweekprogramma in het Gaia-park in Kerkrade.

6. Besluit

Het resultaat van onze uitgebreide zoektocht was dus erg mager. In totaal werden er 11 hamsterburchten (+ 19-25 door ANB) aangetroffen, allemaal gelegen in het kerngebied in Bertem. Dit aantal is vergelijkbaar met de aantallen die de voorgaande jaren in het kerngebied gevonden werden. In Hoegaarden werd een grote oppervlakte afgezocht, maar werden (net als in 2001 en 2002) geen burchten meer gevonden. Wel was hier in 2003 nog een toevallige burchtvondst. In Landen werden ook geen burchten gevonden, maar werd slechts een vrij kleine oppervlakte onderzocht.

Het verspreidingsgebied van de hamster in Vlaams-Brabant lijkt dus op een paar jaar tijd ingekrompen te zijn tot het hartje van het Bertemse kerngebied. Hopelijk leidt het sluiten van beheerovereenkomsten en overeenkomsten voor hamstervriendelijk beheer, samen met de bijplaatsingen van hamsters in 2007 en 2008, tot de noodzakelijke boost die de populatie nodig heeft om in de toekomst te blijven bestaan. Om echter te komen tot herstel, waarvan pas sprake kan zijn bij ettelijke honderden hamsterburchten, dient het areaal aan beheerovereenkomsten dringend uitgebreid te worden.

7. Dankwoord

In de eerste plaats zouden wij de Provincie Vlaams-Brabant willen danken voor haar vertrouwen en financiële steun.

Maarten Hens coördineerde de vrijwilligers van de Natuurstudiegroep Dijleland en leverde hun gegevens digitaal aan, wat de verdere verwerking eenvoudig maakte. Samen met Bart Vercootere hielp hij ook bij de opmaak van de poster. Robin Guelinckx leverde digitaal gegevens aan uit de regio Hoegaarden-Outgaarden en Véronique Verbist deed hetzelfde voor de gegevens van ANB in Bertem. Griet Nijs nam een belangrijk deel van het ontwerp van de folder voor haar rekening en tal van fotografen stelden hun foto's ter beschikking.

Onze jobstudenten Frans De Schamphelaere, Pieter Moysons, Ine Saey en Roel Uyttenbroeck bleven – ondanks de lange dagen waarop weinig gevonden werd – enthousiast verder zoeken. Maar een verspreidingsonderzoek is natuurlijk waardeloos zonder de medewerking van vele vrijwilligers die de tijd hebben willen nemen om talloze akkers af te struinen. Deze mensen zijn:

Anneke Arts, Frank en Peter Claessens, Steven De Bont, Lut De Broeck, Daphnis De Pooter, Lieven De Schamphelaere, Robin Guelinckx, Gerda Keulemans, Iwan Lewylle, Heidi Luyten, Griet Nijs, Pierre Op de Beeck, Sander Peeters, Jos Van Kerckhoven, Eli Vancoppenolle, Pieter Vanormelingen, Ivo Vanseuninghen, Dominique Verbelen, Lara en Claudia Vercammen, Freek Verdonckt, Goedele Verspreet, Jef Vervoort en de vrijwilligers van de Natuurstudiegroep Dijleland

8. Literatuur

Hens M., Crèvecoeur L. & Derouaux A. (2006). Actuele verspreiding van Europese hamster in België. Zoogdier 17(4): 6-9.

Mercelis S. & Valck F. (2002). Bescherming van de Wilde Hamster (*Cricetus cricetus* L.) in Vlaams-Brabant. Onderzoek uitgevoerd door Natuurpunt Studie in opdracht van de Provincie Vlaams-Brabant en BRAKONA. Rapport Natuur.studie 2002/2, Natuurpunt Studie, Mechelen.

9. Bijlagen

9.1. Bijlage 1: details onderzochte oppervlaktes per hok en per teelt en aantal burchten per hok

UTM1-hok	totale oppervlakte (ha)	oppervlakte tarwe (ha)	oppervlakte gerst (ha)	oppervlakte haver (ha)	# burchten
Bertem					
FS0933	0,615	0,615			
FS0936	1,262	1,011		0,251	
FS0937	6,814	3,248		3,566	
FS1030	0,03	0,001		0,029	
FS1031	0,853		0,853		
FS1032	6,849	2,409	4,44		
FS1033	6,285	5,57	0,715		
FS1035	8,236	8,236			
FS1036	8,214	6,091	1,711	0,412	
FS1037	0,208	0,208			
FS1130	6,67	5,669		1,001	
FS1132	8,32	7,798	0,522		
FS1232	11,692	6,364	5,328		
FS1236	10,991	6,425	4,566		
FS1237	5,83	5,83			
FS1238	7,506	6,032	1,474		
FS1239	0,007		0,007		
FS1331	0,425	0,425			
FS1332	8,093	7,922	0,171		
FS1333	13,829	10,397	3,432		
FS1334	28,94	23,724	4,233	0,983	6
FS1335	0,545	0,545			
FS1336	0,366	0,247		0,119	
FS1337	7,724	5,863	1,111	0,75	
FS1338	5,108	1,513	3,595		
FS1339	0,522		0,522		
FS1431	6,547	6,036	0,511		1?
FS1432	0,549	0,049	0,5		
FS1433	9,662	5,598	4,064		
FS1434	34,957	24,611	10,346		4
FS1435	9,645	4,717	3,436	1,492	1
FS1438	10,106	10,106			
FS1439	4,337	4,337			

UTM1-hok	totale oppervlakte (ha)	oppervlakte tarwe (ha)	oppervlakte gerst (ha)	oppervlakte haver (ha)	# burchten
Bertem					
FS1533	6,787	3,818	2,969		
FS1534	8,125	5,967	2,158		
FS1535	8,69	8,265		0,425	
FS1537	8,692	4,031	4,661		
FS1539	1,782	1,782			
FS1634	0,004	0,004			
FS1635	2,141	2,141			
FS1636	0,022		0,022		
FS1637	12,054	6,835	5,219		
FS1638	8,709	8,68	0,029		
FS1737	0,576	0,576			
FS1738	0,184	0,184			
Hoegaarden					
FS2628	0,173	0,173			
FS2629	7,734	2,722	4,072	0,94	
FS2630	0,032	0,032			
FS2726	10,157	7,886	2,271		
FS2727	11,464	11,464			
FS2728	0,279	0,279			
FS2729	8,337	6,802	1,535		
FS2730	7,876	7,876			
FS2731	1,754	1,754			
FS2826	10,646	5,856	4,79		
FS2827	5,741	5,741			
FS2828	7,042	3,822	3,22		
FS2830	1,241	1,241			
FS2831	8,561	5,005	3,556		
FS2924	2,493	0,041	2,452		
FS2925	6,438	4,576	1,862		
FS2931	0,836		0,836		
FS3025	1,612	1,612			
FS3027	3,183	3,183			
FS3028	0,064	0,064			
FS3126	10,734	5,275	5,459		
FS3127	20,5	17,032	3,468		
FS3128	17,7	8,381	9,319		
FS3129	5,704	5,673	0,031		

UTM1-hok	totale oppervlakte (ha)	oppervlakte tarwe (ha)	oppervlakte gerst (ha)	oppervlakte haver (ha)	# burchten
Hoegaarden					
FS3226	1,051	1,051			
FS3227	15,863	12,227	3,636		
FS3228	6,141	0,171	5,97		
FS3327	8,862		8,862		
FS3328	28,849		28,849		
FS3423	4,184	0,362	3,822		
FS3424	1,634	0,362	1,272		
FS3522	1,198	0,103	1,095		
FS3523	15,459	12,985	2,474		
FS3524	13,821	12,067	1,754		
FS3623	9,076	9,076			
FS3624	1,516	1,516			
Landen					
FS4224	0,129	0,129			
FS4324	24,878	24,648	0,23		
FS4325	4,045	4,042	0,003		
FS4424	0,86	0,86			
FS4719	6,633	6,633			
FS4720	2,093	2,093			
FS4724	0,765		0,765		
FS4819	0	0			
FS4820	3,02	3,02			
FS4821	0,437	0,437			
FS4822	8,347	6,53	1,817		
FS4823	2,58	2,507	0,073		
FS4824	13,126	10,492	2,634		

9.2. Bijlage 2: hamsterposter

Inventory of burrows of the Common hamster (*Cricetus cricetus*) in the province of Vlaams-Brabant (Flanders, Belgium) in 2007

Goedele Verbeyle^{1,2}, Maarten Hens³ & Bart Vercoetere³
¹Natuurpunt Studie, ²Natuurpunt Mammal Working Group Flanders, Coxiestraat 11, B-2800 Mechelen, Belgium, goedele.verbeyle@natuurpunt.be
³Natuurpunt Nature Study Group Dijleland, c/o Dorpsstraat 48, B-3078 Meerbeek, Belgium

In order to improve our understanding of the conservation status of the Flemish hamster population, the actual distribution needs to be mapped in detail, followed by careful monitoring of the remaining populations. This will also allow us to evaluate the effectivity of the protection measures taken and to identify additional areas where protection measures could be taken. In 2007, a first step towards this goal was taken with a large-scale inventory in the province of Vlaams-Brabant.

No large-scale inventories after 2002

Between 1998 and 2002 large-scale inventories of hamster burrows were carried out in Flanders by De Wielewaal/Natuurpunt Studie. These inventories located four distinct relict populations: Bertem and Hoegaarden in the province of Vlaams-Brabant and Heers-Tongeren and Bilzen-Riemst in the province of Limburg (with Bertem and Heers-Tongeren as main hamster populations).

Besides the systematic monitoring in two small study areas, no systematic searches have been conducted elsewhere in the former core areas after 2002. Hence, recent information on the survival or population trends of the Common hamster outside the two study areas is completely lacking. As a result, the current conservation status of the Flemish hamster population is not well known.

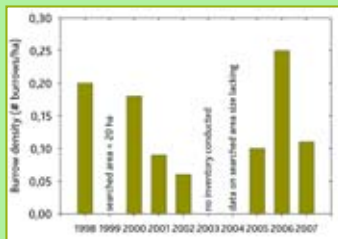
Since 2005, a number of farmers have adopted hamster-friendly management schemes in the two study areas, offered by the nature and rural development agencies of the Flemish government. Deployment of protection measures into other areas is hampered by the lack of accurate hamster distribution data. Beside, any relict population can be very important for the survival of the species, as they might carry genetic material that has been lost in the core populations.

Monitoring at Bertem

Since 2003, systematic monitoring of burrow densities has been limited to two small zones in the heart of the 1998-2002 core areas: a 200-ha study area in Bertem (by the Nature Study Group Dijleland) and a 400-ha study area in Heers-Tongeren (by LIKONA). Post-harvest inventories in cereal fields yielded annually 6-16 burrows in each of these areas. The data shown below are for Bertem.

Year	searched area (ha)	number of burrows	burrow density (number/ha)
1998	98	20	0.20
1999	81	5	0.06
2000	66	12	0.18
2001	91	8	0.09
2002	77	5	0.06
2003	0	-	-
2004	2	11	5.5
2005	71	7	0.10
2006	65	16	0.25
2007	82	9	0.11

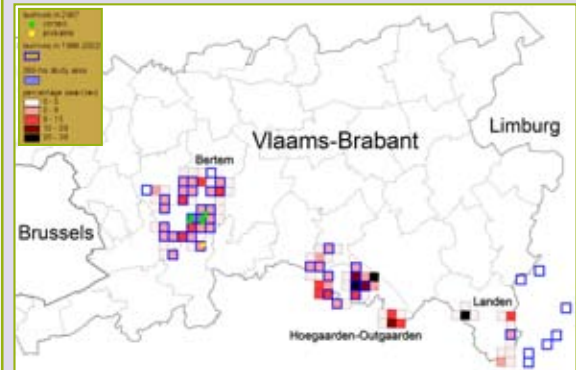

To keep results comparable, the 2007 inventory in the study area in Bertem was conducted in the same way as the years before, by post-harvest searches of a large amount of the fields present. The plots with hamster-friendly management, where cereals remain longer on the field or where alfalfa is growing, were not included in the search. On some of these plots 30 hamsters were released to restock the population in May-June 2007. This did not (yet) lead to a higher number of burrows on the searched plots: the number of burrows and the burrow density remained very low also in 2007 in comparison with foreign hamster areas. The plots with hamster-friendly management were searched by the nature agency of the Flemish government, which resulted in the discovery of additional burrows (more than 20) within the study area.

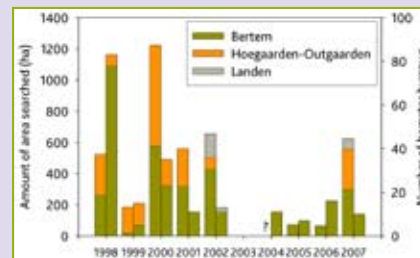
Inventory in Vlaams-Brabant in 2007

The study area comprised all 39 1-km² UTM-squares where hamster burrows were found in the period 1998-2002. At least 5 % of the area of each square (= at least 195 ha in total) was inspected for hamster activity. In two squares not enough cereal was present, so we searched an adjacent square (closest to where the burrows were found in the past). Additional searches were conducted in areas that had not been searched properly in 1998-2002 (e.g., Outgaarden and Landen).

Between the end of July and early September 2007, harvested wheat, barley and oats fields were visually inspected for hamster burrows. We searched a total of 625 ha: 300 ha in Bertem (of which 82 ha in the monitored area of 200 ha), 258 ha in Hoegaarden-Outgaarden and 67 ha in Landen.

To assess whether or not a large enough part of a square was searched to get a good idea of presence/absence of the species, we looked at the monitored study area in Bertem: here in 2007 on average at least 9 ha had to be searched in order to find a burrow. For 12 of the 39 squares more than 9 % was investigated (for 5 of these even more than 15 %).

The results were very meagre. In Bertem we found 11 burrows (10 certain and 1 probable). Out of the 10 certain burrows, 9 were located within and 1 just outside the monitored area. This number of burrows is comparable to data from the previous years (2004-2006, when the search was limited to the 200-ha study area). In Hoegaarden-Outgaarden a large area was searched, but as in 2001 and 2002 no more burrows were found. In Landen no burrows were found either, but only a small area was searched.

This research would not have been possible without the dedication of the volunteers of the Flemish Mammal Working Group and the Nature Study Group Dijleland

Supported by and in collaboration with

De Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt legt zich toe op de inventarisatie en de bescherming van alle inheemse zoogdieren in Vlaanderen. Voor heel wat projecten werken we samen met overheden, instituten of universiteiten. Bescherming van een bedreigde soort begint echter steeds bij het in kaart brengen van de verspreiding. Het zijn de gegevens uit het veld, geleverd door de vrijwilligers, die de basis vormen voor wetenschappelijk onderzoek of voor het opstellen van soortbeschermingsplannen. Hamsterburchten en hazelmuisnesten opsporen, braakballen pluizen, met behulp van valletjes kleine zoogdieren inventariseren in een natuurgebiedje, met een zaklamp op zoek naar grote zoogdieren op een avondlijke tocht... Het is maar een greep uit de activiteiten van de Zoogdierenwerkgroep. Daarnaast trachten we zoveel mogelijk informatie te verzamelen rond ecologie, inventarisatiemethodes, bescherming en zelfs bestrijding van allerlei zoogdiersoorten, zowel via literatuur als door eigen onderzoek. Om vrijwilligers hierover te informeren worden er ook allerlei educatieve activiteiten georganiseerd, zoals infoavonden en thematische excursies. De vele inventarisaties die we uitvoeren, leiden na opslag van alle gegevens in de Zoogdierendatabank en na verwerking onder andere tot allerlei publicaties, zoals dit rapport.

